

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
Τόμος 45, Παράρτημα 13

ΣΤΕΦ. Δ. ΗΜΕΛΛΟΥ – ΣΤΕΦ. ΕΜΜ. ΨΑΡΡΑ

**ΝΟΤΑΡΙΑΚΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΦΙΛΩΤΙΟΥ
ΠΑΠΑ-ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΑΡΩΝΗ (1742-1762)**

ΤΟΜΟΣ Β΄

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΘΗΝΑ 2015

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

The Research Centre for the History of Greek Law (: Κέντρον Ἑρεύνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου) of the Academy of Athens was founded in 1929 under the name Archives of the History of Greek Law (: Ἀρχεῖον τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου), due to the initiative of Demetrios Pappoulas. Since 1948, the Centre has been publishing the *Yearbook of the Archives of the History of Greek Law*. Since vol. 10/11 (1963-64) the Yearbook has appeared under the title *Yearbook of the Research Centre for the History of Greek Law* (: Ἐπετηρίς τοῦ Κέντρου Ἑρεύνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου: E.K.E.I.E.Δ./EHHD). In the sofar published volumes, the Yearbook includes articles and studies concerning all the periods of the Greek legal history. From volume 34 onwards of Supplements has been published, including monographs or editions of legal sources relating to the history of Greek law, in Greek and in other foreign languages.

ΝΟΤΑΡΙΑΚΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΦΙΛΩΤΙΟΥ
ΠΑΠΑ-ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΑΡΩΝΗ (1742-1762)

ΤΟΜΟΣ Β΄

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΤΟΜΟΣ 45

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 13

*

ACADEMY OF ATHENS

YEARBOOK OF THE RESEARCH CENTRE
FOR THE HISTORY OF GREEK LAW

VOLUME 45

SUPPLEMENT n° 13

ΣΤΕΦ. Δ. ΗΜΕΛΛΟΥ – ΣΤΕΦ. ΕΜΜ. ΨΑΡΡΑ

ΝΟΤΑΡΙΑΚΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΦΙΛΩΤΙΟΥ
ΠΑΠΑ-ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΑΡΩΝΗ (1742-1762)

ΤΟΜΟΣ Β΄

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΘΗΝΑ 2015

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Stephanos D. Imellos & Stephanos E. Psarras

The acts of father Stephanos Aronis, notary of Philoti,
Naxos (1742-1762)

Έφορευτική Έπιτροπή Κ.Ε.Ι.Ε.Δ.

Τακτικά μέλη: Απόστολος Σ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ (Πρόεδρος), Μιχαήλ-Κωνσταντίνος ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΣ (Έπόπτης), Έμμανουήλ Ι. ΡΟΥΚΟΥΝΑΣ, Έπαμεινώνδας Π. ΣΠΗΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, Άννα ΜΠΕ-ΝΑΚΗ-ΨΑΡΟΥΔΑ.

Άναπληρωματικό μέλος: Νικόλαος Κ. ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ

Έπείθυνος έκδοσης: Λυδία ΠΑΠΑΡΡΗΓΑ-ΑΡΤΕΜΙΑΔΗ (Διευθύντρια Έρευνών – Διευθύνουσα Κ.Ε.Ι.Ε.Δ.)

© Άκαδημία Άθηνών.

Κέντρο Έρεύνης τής Ιστορίας
του Έλληνικού Δικαίου.

Άναγνωστοπούλου 14 – 10673 Άθήνα.

Τηλ. 210-3664607, 210-3664627-629,
210-3664623.

Fax 210-3664627,
210-3664630.

Academy of Athens.

Research Centre for the History
of Greek Law.

14 Anagnostopoulou str. – 10673 Athens.

Tel. 210-3664607, 210-3664627-629,
210-3664623.

Fax 210-3664627,
210-3664630.

e-mail: keied@academyofathens.gr

ISSN 1790-1006 • ISBN 978-960-404-299-9

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΠΡΟΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ὁ Α΄ τόμος τῶν Νοταριακῶν Πράξεων Φιλωτίου τοῦ παπα-Στεφάνου Ἀρώνη (1716-1742), στὸν ὁποῖον οἱ παραπομπές στὸν δημοσιευόμενον τώρα μὲ τὸν ἴδιον τίτλον Β΄ τόμον εἶναι πολλές καὶ οὐσιαστικές, ἔχει ἐκδοθῇ ὁλόκληρος τὸ 2011 ἀπὸ τὸν Σύλλογον Φιλωτιτῶν Νάξου. Στὸν τόμον αὐτὸν ἀναγγέλλεται ὅτι δὰ ἀκολουθήσῃ ἡ δημοσίευση τοῦ δευτέρου τόμου μὲ τὴν ἴδια ἐπιστημονικὴ τεκμηρίωση καὶ ἀπὸ τοὺς ἴδιους ἐκδότες, δηλ. τοῦ τόμου ποὺ ἐκδίδεται τώρα ὡς δημοσίευμα τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Ὁ Β΄ τόμος περιλαμβάνει μέρος τῶν ἐγγράφων τοῦ ἀνεκδότου κώδικα 3405 τῆς ΕΒΕ, ποὺ ἀφοροῦν ἀποκλειστικὰ τὸν παπα-Στέφανο Ἀρώνη. Παρὰ τὴν διαφορὰν τῶν ἀριθμῶν (3404 καὶ 3405) ὁ κώδικας εἶναι οὐσιαστικὰ ἐνιαῖος, ἀφοῦ γραφέας τῶν ἐγγράφων καὶ στὴν μίαν καὶ στὴν ἄλλην περίπτωση γιὰ τὰ ἔγγραφα ποὺ δημοσιεύονται ἐδῶ εἶναι ὁ αὐτὸς νοτάριος. Τὰ ἔγγραφα εἶναι τῆς αὐτῆς μορφῆς καὶ περιεχομένου, δηλ. ἀποτελοῦν χρονολογικὴν συνέχειαν καὶ παρουσιάζουν τὰ ἴδια προβλήματα. Ἐκ τοῦ λόγου τούτου καὶ ἡ σύνδεση τῶν δύο ἐκδόσεων καθίσταται ἐπιβεβλημένη, γι' αὐτὸ καὶ ἐπιχειρεῖται ὅπου χρειάζεται.

Γιὰ τὴν ἱστορία καὶ τὰ λοιπὰ χαρακτηριστικὰ τῶν δύο κωδίκων γίνεται μακρὸς λόγος στὰ Εἰσαγωγικά τοῦ Α΄ τόμου (βλ. καὶ τὴν ἀκολουθοῦσαν συνοπτικὴν ὑποσημείωση [σελ. 7,1]), ἔτσι ὥστε νὰ μὴ χρειάζεται νὰ γίνῃ πάλιν ἀναφορὰ γι' αὐτά. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ νέα σειρὰ τῶν ἐγγράφων ἀναφερόμενη σὲ νεώτερα διαφορετικὰ πρόσωπα καὶ καταστάσεις ἐμπεριέχει πολλὰ νέα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἀξιολογοῦνται ἀναλόγως, ἐξ οὗ καὶ ἡ ἀνάγκη δημοσιεύσεώς των. Ὑπάρχει καὶ μία διαφορὰ. Ἐπειδὴ τὰ ἔγγραφα ἔχουν ὄχι μόνον φιλολογικόν, γλωσσικόν, ἱστορικόν καὶ κοινωνιολογικόν ἐνδιαφέρον ἀλλὰ αὐτονοήτως καὶ νομικόν, στὸ τέλος τοῦ τόμου παρατίθεται εὐρετήριο νομικῶν ὅρων καὶ ἐκφράσεων καθὼς καὶ νομικὸ εἰδολογικόν, συντεταγμένα μὲ μέριμνα τοῦ ὡς ἄνω Κέντρου τῆς Ἀκαδημίας, στὰ δημοσιεύματα τοῦ ὁποίου ἐντάσσεται, τοῦ

κατ' ἐξοχήν δὲ Κέντρου τοῦ Ἰδρύματος ποὺ καταγίνεται ἐκτεταμένως, σοβαρῶς καὶ ὑπευθύνως μὲ τὴν ἔκδοση νομικῶν πηγῶν, οἱ ὁποῖες σχετίζονται μὲ τὴν ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ δικαίου.

Σ.Δ.Η. – Σ.Ε.Ψ.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

I. Ὁ κώδικας 3405 τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης.

Στὸ βιβλίον τῶν Στεφ. Δ. Ἡμέλλου - Στεφ. Ἐμμ. Ψαρρά: «Νοταριακὲς πράξεις Φιλωτίου παπα-Στεφάνου Ἀρώνη» (1716-1742), τόμος Α', Σύλλογος Φιλωτιτῶν Νάξου, Ἀθήνα 2011, δημοσιεύεται ὁ κώδικας 3404 τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, ποὺ περιλαμβάνει 165 πράξεις (164 νοταριακὲς καὶ ἓνα φορολογικὸ κατάστιχο)¹. Ἡ νοταριακὴ ὅμως δραστηριότητα τοῦ παπα-Στεφάνου Ἀρώνη συνεχίζεται στὸν κώδικα 3405 τῆς ΕΒΕ καλύπτοντας τὰ ἔτη 1742-1762.

Ὁ κώδικας 3405 εἶναι χαρτῶος, ἔχει διαστάσεις 316 X 200 cm, στάχωση πρωταρχική, πινακίδες ἀπὸ χαρτόνι ἐπενδεδυμένες μὲ δέρμα καὶ συγκροτεῖται ἀπὸ 438 φύλλα. Οἱ πράξεις ποὺ ἔχουν καταγραφῇ εἶναι 1024 τῶν ἐτῶν 1742-1835 μὲ ἐξαίρεση 5 πράξεις προγενέστερες, οἱ ὁποῖες ἔπρεπε κανονικὰ νὰ ἔχουν καταχωρισθῇ στὸν κώδικα 3404². Ἀπὸ τὶς 1024 πράξεις τοῦ κώδικα οἱ 235 ἔχουν συνταχθῇ ἀπὸ τὸν παπα-Στέφανο ἢ ἔχουν ἄμεση σχέση μὲ αὐτόν³. Ἡ τελευταία πράξη τοῦ γράφτηκε στὶς 22 Σεπτεμβρίου τοῦ 1762 καὶ σηματοδοτεῖ τὸ τέλος τῆς δράσεώς του⁴. Ἀπὸ

1. Πέρα τῶν πράξεων καὶ τοῦ καταστίχου στὸ ἔργο αὐτὸ ὑπάρχουν: Εἰσαγωγικά (σ. 9-46), στὰ ὁποῖα γίνεται λόγος γενικὰ γιὰ τὸν κώδικα 3404, εἰδικώτερα γιὰ τὸ περιεχόμενό του, γιὰ τὴν σημασίαν του, γιὰ τὸν παπα-Στέφανον Ἀρώνη ὡς ἱερέα, ὡς νοτάριον καὶ ὡς ἄνθρωπον, γιὰ τὸ νοταριακὸ σύστημα στὸ Φιλῶτι, γιὰ τὴν γλῶσσα καὶ τὴν γραφὴν τοῦ παπα-Στεφάνου Ἀρώνη, γιὰ τὴν κοινωνία καὶ τὴν οἰκονομία τοῦ Φιλωτιοῦ στὶς ἀρχὲς τοῦ 18^{ου} αἰῶνα, γιὰ ἐκδοτικὲς, ἐπιλογικὲς παρατηρήσεις καὶ συμπεράσματα. Ὑπάρχει καὶ πίνακας (σ. 315 κέξ.) κυρίων ὀνομάτων καὶ τοπωνυμίων, γλωσσάριον ὄρων καὶ λέξεων, πίνακας ἀντιστοιχίας πράξεων καὶ φύλλων κώδικα, χρονολόγιον, πίνακας πράξεων κατὰ εἶδος, προσώπων τῶν νοταριακῶν πράξεων καὶ φορολογουμένων Φιλωτιτῶν. Παρατίθενται ἀκόμη πανομοιότυπα ἐγγράφων, χάρτης τοπωνυμικός, βιβλιογραφία, παράρτημα μὲ ἐγγράφα ξενόγλωσσα ἀναδημοσιευόμενα σὲ μετάφραση κ.ἄ.

2. Μία πράξη τοῦ 1732 (ἀρ. 26, φ. 30r), 2 πράξεις τοῦ 1736 (ἀρ. 234, φ. 176r καὶ 235, φ. 176v) καὶ 2 πράξεις τοῦ 1740 (ἀρ. 32, φ. 32v καὶ 33, φ. 32v).

3. Στὶς 235 πράξεις περιλαμβάνονται καὶ 9 πράξεις ἄλλων γραφέων, ποὺ ἀφοροῦν προσωπικὰ τὸν ἴδιο τὸν παπα-Στέφανο.

4. Ἀρ. 206 (235), φ. 96v. Διαφορὰ στὴν ἀρίθμηση παρατηρεῖται στὶς παρα-

τις άλλες 789 πράξεις του κώδικα οί 206 ἔχουν γραφή ἀπὸ τὸν παπα-Ἰωάννη Ἀρώνη, γιὸ τοῦ παπα-Στεφάνου (ποὺ μετονομάζεται σὲ Ἀαρὼν περὶ τὸ 1803), 83 ἀπὸ τὸν Ἰωάννη ἱερέα Ἀαρὼν καὶ Πρωτονοτάριο Φιλωτίου, ἐγγονὸ τοῦ παπα-Ἰωάννη (1807-1835). Τὶς ὑπόλοιπες 484 πράξεις τὶς συντάσσουν δύο ἄλλοι ἱερεῖς-νοτάριοι ἀπὸ τὴ συγγενικὴ μὲ τοὺς Ἀρώνηδες οἰκογένεια τῶν Ἀαρὼν.

Στὰ φύλλα 1r- 5r τοῦ κώδικα 3405 τῆς ΕΒΕ ὑπάρχει ἓνα κολοβὸ καὶ ἐλλιπέστατο εὐρετήριο, στοιχεῖο ποὺ δὲν ὑπάρχει στὸν κώδικα 3404. Τὸ εὐρετήριο αὐτὸ ἔχει συγκροτηθῇ ἀπὸ τὸν παπα-Ἰωάννη Ἀρώνη (ἢ Ἀαρὼν) καὶ συνεχίζεται ἀπὸ τὸν Πρωτονοτάριο Φιλωτίου παπα-Ἰωάννη Ἀαρὼν τοῦ Βασιλείου, ἐγγονὸ τοῦ παπα-Ἰωάννη καὶ δισεγγονὸ τοῦ παπα-Στεφάνου. Ὁ παπα-Στέφανος, ὁ δημιουργὸς καὶ γενάρχης τῆς ἱερατικῆς νοταριακῆς συντεχνίας τῶν Ἀρώνηδων καὶ τῶν συγγενῶν τῶν Ἀαρὼν δὲν ἔχει καμιά συμμετοχὴ στὴ συγκρότηση τοῦ εὐρετηρίου, προφανῶς καὶ τοῦ κώδικα.

Ἀξιοσημεῖωτο εἶναι ὅτι παρατηρεῖται ἀκαταστασία στὸν κώδικα, ὅπως καὶ στὶς περιληπτικὲς καταχωρίσεις τῶν πράξεων τοῦ εὐρετηρίου. Πιὸ συγκεκριμένα:

Παραλείπονται γράμματα γιὰ τὴν οἰκονομία τοῦ χώρου.

Κατὰ διαστήματα (π. χ. στὸ φύλλο 1v) γίνεται χρῆση διαφορετικῆς γραφίδας, ποὺ σημαίνει ὅτι τὸ εὐρετήριο συμπληρωνόταν μὲ τὴν προσθήκη νέων πράξεων σὲ διαφορετικὸ χρόνο.

Οἱ καταγραφὲς τοῦ εὐρετηρίου εἶναι μόνο 305, ἀπὸ τὶς 1024 τοῦ κώδικα, δηλαδὴ λιγώτερες ἀπὸ τὸ 1 / 3.

Ὁ παπα-Γιάννης, ποὺ ἐγκαινίασε τὸ εὐρετήριο, ἐξακολουθεῖ νὰ συντάσσει εὐκαιριακὰ πράξεις, ὅπως φαίνεται ἀπὸ δύο μεταγενέστερες προσθήκες στὸ εὐρετήριο (στίχοι εὐρετ. 227 καὶ 252).

Ὁ παπα-Γιάννης ἐνέταξε στὸν κώδικα καὶ τὶς 235 πράξεις τοῦ πατέρα του τῶν ἐτῶν 1742-1762, χωρὶς ὅμως νὰ τὶς ἐγγράψῃ καὶ στὸ εὐρετήριο.

Συνολικὰ ὑπάρχουν καταχωρισμένες στὸ εὐρετήριο μόνο 222 πράξεις τοῦ παπα-Γιάννη καὶ 83 τοῦ συνονόματου ἐγγονοῦ τοῦ Πρωτονοταρίου Φιλωτίου. Οἱ δύο νεώτεροι ἱερεῖς νοτάριοι ἀπὸ τὴν οἰκογένεια Ἀαρὼν ἐνῶ γράφουν 484 πράξεις ὥς τὸ 1835, δὲν κάνουν καμιά καταχώριση στὸ εὐρετήριο.

Μετὰ τὸ εὐρετήριο ἔπονται οἱ 1024 πράξεις, καταχωρισμένες στὸν κώ-

πομπὲς τοῦ Α' τόμου καὶ ὀφείλεται στὸ γεγονὸς ὅτι ὁ αὐξὼν ἀριθμὸς ἀναφέρεται στὶς 1024 πράξεις τοῦ κώδικα (ὅπως δείχνει ὁ ἐντὸς ἀγγυλῶν ἀριθμὸς) καὶ ὄχι ἀποκλειστικὰ στὶς πράξεις τοῦ παπα-Στεφάνου.

δικα χωρίς να ακολουθοῦν συστηματική χρονολογική τάξη. Οἱ πρώτες πράξεις (άρ. 1-17, φ. 6v-14v) εἶναι τοῦ ἔτους 1835 γραμμένες ἀπὸ τὸν Πρωτονοτάριο Φιλωτίου Ἰωάννη Ἀαρών. Ἐν συνεχείᾳ καταχωρίζονται 3 πράξεις τοῦ παπα-Στεφάνου τοῦ 1742, παρεμβάλλεται μιὰ πράξη τοῦ Μαρτίου τοῦ 1835 τοῦ Πρωτονοταρίου (άρ. 21, φ. 16v) καί, μετὰ ἀπὸ πολλές δολιχοδρομήσεις καὶ ἐναλλαγές γραφῶν, πρέπει νὰ φθάσωμε στὸ φύλλο 96v, γιὰ νὰ καταχωρισθῇ τὸ κύριο σῶμα τῶν πράξεων τοῦ παπα-Στεφάνου τῶν ἐτῶν 1742-1762. Χωριστὰ καὶ σὲ ἄλλη δέση τοῦ κώδικα (φ. 145r-166r) εἶναι τοποθετημένα τὰ προικοσύμφωνα τοῦ παπα-Στεφάνου, μεταξὺ τῶν ὁποίων πολλές φορές παρειαφρέουν καὶ πράξεις νεωτέρων γραφῶν, προφανῶς γιὰ λόγους οἰκονομίας τοῦ χαρτιοῦ. Τέλος σὲ διάφορα σημεία τοῦ κώδικα τοποθετοῦνται, ὅπως προείπαμε, καὶ 5 παλαιότερες πράξεις τοῦ παπα-Στεφάνου τῶν ἐτῶν 1732, 1736 καὶ 1740 (βλ. πρ. 26, 32, 33, 234 καὶ 235).

Ἡ ἴδια ἀκαταστασία, ποὺ παρατηρεῖται στὸ εὐρετήριο καὶ στὸν κώδικα, παρουσιάζεται καὶ στὴν σελιδαρίδμησή του. Ὑπάρχει μιὰ παλαιότερη γραμμένη μὲ μελάνι, ποὺ ἐμφανίζεται γιὰ πρώτη φορὰ στὸ φύλλο 46r (μὲ τὸν ἀρ. 53). Στὸ φύλλο 218r γίνεται 386, στὸ φ. 220r 588 καὶ στὸ φ. 437v 832. Ὅλες αὐτὲς οἱ ἀνακολουθίες ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ κώδικας 3405 συγκροτήθηκε ἀπὸ μεμονωμένα φύλλα διαφόρων πράξεων, σελιδαριθμήθηκε, ἀλλὰ ἀργότερα ἀναδιαμορφώθηκε, ἔμειναν ὅμως οἱ ἀνωμαλίες τῆς ἀρχικῆς σελιδαριθμήσεως.

Ὑπάρχει ἀκόμη καὶ μιὰ δεύτερη σελιδαρίδμηση τοῦ κώδικα, ποὺ ἔγινε σὲ πολὺ νεώτερα χρόνια, γραμμένη μὲ μολύβι, ἡ ὁποία ἀκολουθεῖ πιστὰ τὶς σελίδες τοῦ συγκροτημένου πιά κώδικα στὴ σημερινή του μορφή μὲ τὰ 438 φύλλα του. Αὐτὴν τὴν τελευταία σελιδαρίδμηση ἀκολουθήσαμε καὶ ἐμεῖς, ἀφοῦ στάθηκε ἀδύνατο νὰ τιθασεύσωμε τὶς ἀνακολουθίες τῆς παλαιότερης σελιδαριθμήσεως καὶ νὰ ἀνασυστήσωμε τὴν παλαιότερη μορφή τοῦ κώδικα.

Ἐξ αἰτίας λοιπὸν τοῦ μεγάλου ὄγκου τοῦ κώδικα 3405 (438 φύλλα καὶ 1024 πράξεις, καὶ κυρίως ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης ἀκαταστασίας ποὺ παρατηρεῖται ὄχι μόνο στὴν διάταξη τῶν πράξεων ἀλλὰ καὶ στὶς καταχωρίσεις τοῦ εὐρετηρίου καὶ τῇ σελιδαρίδμηση, ἐπιλέξαμε νὰ δημοσιεύσωμε τὸν κώδικα ὄχι ἐνιαῖο ἀλλὰ τμηματικὰ κατὰ νοτάριο. Ἔτσι ὁ Β' τόμος τῶν νοταριακῶν πράξεων Φιλωτίου δὲ περιλαμβάνει μόνο τὶς 235 πράξεις τοῦ παπα-Στεφάνου, γενάρχη καὶ ἱδρυτῇ τῆς ἱερατικῆς συντεχνίας τῶν Ἀρώνηδων-Ἀαρών. Μὲ τὴν ἔκδοσή του δὲ καλύπτεται τὸ σύνολο τῆς νοταριακῆς παραγωγῆς τοῦ παπα-Στεφάνου (400 πράξεις) τῶν ἐτῶν 1716-1762. Ἐλπίζομε ὅτι προσεχῶς δὲ ὁλοκληρωθῇ ἡ ἔκδοση τοῦ κώδικα 3405 τῆς ΕΒΕ μὲ τὴν κυκλοφόρηση 2 ἀκόμη τόμων, ποὺ δὲ περιλαμβάνουν ὁ μὲν πρῶτος

τις πράξεις τοῦ παπα-Ἰωάννη Ἀρώνη ἢ Ἀαρών (1762-1819) ὁ δὲ δεύτερος τις πράξεις τοῦ ἐγγονοῦ τοῦ παπα-Ἰωάννη, Πρωτονοταρίου Φιλωτίου (1807-1835), καὶ τῶν δύο ἀκόμη ἱερέων-νοταρίων τῆς οἰκογένειας Ἀαρών.

II. Ὁ παπα-Ἰωάννης Ἀρώνης ἢ Ἀαρών καὶ ἡ συνεισφορά του στὴ συγκρότηση τοῦ κώδικα.

Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ εὐρετήριο, πρωταρχικὸ ρόλο στὴν συγκρότηση τοῦ κώδικα 3405 ἔπαιξε ὁ παπα-Ἰωάννης Ἀρώνης, γιὸς τοῦ παπα-Στεφάνου Ἀρώνη, ὁ ὁποῖος συνέχισε τὴ νοταριακὴ παράδοση τοῦ πατέρα του ἀλλὰ καὶ πρωταγωνίστησε στὰ ἐκκλησιαστικὰ δρώμενα τοῦ Φιλωτίου στὴν τελευταία οἰκοδομικὴ φάση τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας τῆς Φιλωτίτισσας.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς μαθητείας του, πρὶν νὰ γίνῃ ἱερέας καὶ νοτάριος, ἐμφανίζεται σὲ πράξεις τοῦ πατέρα του ὡς μάρτυρας ἤδη ἀπὸ τις 17 Ἰανουαρίου τοῦ 1759⁵. Ὑπογράφει ὡς Ἰωάννης παπα-Στεφανῆ Ἀρώνης καί, ἀφοῦ γίνῃ ἱερέας, συνεχίζει τὴ μαθητεία του γιὰ μικρὸ χρονικὸ διάστημα καὶ ὑπογράφει ὡς μάρτυρας⁶. Στις 20 Ἰουλίου τοῦ 1762 συντάσσει τὴν πρώτη του νοταριακὴ πράξη μὲ μάρτυρες τὸν πατέρα του παπα-Στεφανῆ καὶ τὸ γαμπρὸ των παπα-Νικόλα Βάβουλα⁷. Περὶ τὸ 1803 καὶ χωρὶς καμία προειδοποίηση ἀλλάζει τὸ ἐπίθετό του ἀπὸ Ἀρώνης σὲ Ἀαρών ἐπὶ τὸ λογιώτερον καὶ βιβλικώτερον. Ἡ διαφοροποίηση καὶ ἡ προφανὴς σχέση τῶν δύο ἐπιθέτων ἐξηγοῦνται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὑπῆρχαν πολλοὶ Ἰωάννηδες καὶ Στέφανοι Ἀρώνηδες, ἱερεῖς καὶ κοσμικοί, καὶ ἔτσι ἐδημιουργεῖτο δυσκολία στὸν προσδιορισμὸ τῶν προσώπων. Ἡ ταύτιση τῶν δύο ἱερέων-νοταρίων Ἰωάννη Ἀρώνη καὶ Ἰωάννη Ἀαρών προκύπτει ἐμφανῶς ἀπὸ τὸν γραφικὸ των χαρακτῆρα.

Ὁ ἱερεὺς Ἰωάννης Ἀαρών (καὶ ὄχι Ἀρώνης πλέον) δὲ συνεχίσει συστηματικὰ τὴ νοταριακὴ του δράση ὡς τὸ ἔτος 1815 καὶ εὐκαιρικὰ ἀπὸ τὸ 1815 ἕως τὸ 1819 ὑπογράφοντας ὡς «*πρώειν πρωτονοτάριος φιλοτίου*»⁸. Ἀπὸ κεκτημένη μάλιστα συνήθεια σὲ πράξη τῆς 19ης Μαΐου τοῦ 1812 ὑπογράφει μὲ τὸ παλαιότερό του ἐπώνυμο ὡς Ἀρώνης⁹, ἐνῶ τὴν ἴδια ἡμέ-

5. Βλ. κώδ. 3405, πρ. (201), φ. 82v.

6. Ὁ. π., πρ. (233), φ. 95v.

7. Ὁ. π., πρ. (206), φ. 96r.

8. Ὁ. π., πρ. (502), φ. 246r.

9. Ὁ. π., πρ. (471), φ. 230v-231r.

ρα υπογράφει με τὸ νέο του ἐπίθετο ὡς Ἀαρών¹⁰. Στὸ μεταξὺ ἔχει ἐκπαιδεύσει στὴ νοταριακὴ τοῦ τέχνη τὸν ἀγαπημένο τοῦ ἐγγονὸ Ἰωάννη Ἀαρών, Πρωτονοτάριο Φιλωτίου, γιὸ τοῦ πρόωρα χαμένου δευτερότοκου γιοῦ τοῦ πάπα-Βασίλη Ἀαρών καὶ ὄχι τὸν πρωτότοκο γιὸ τοῦ παπα-Στεφάνου Ἀαρών. Ἡ ἰδιαίτερη συμπάθεια καὶ προτίμηση στὸν συνονόματο ἐγγονό του δημιούργησε καὶ ἐνδοοικογενειακὲς προστριβές, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴ διαθήκη του, τὴν ὁποία συνέταξε σὲ βαθὺ γῆρας στὶς 10 Μαρτίου τοῦ 1819 καὶ τὴν ἐνέταξε μέσα στὸν κώδικα 3405¹¹. Ὁ Πρωτονοτάριος Φιλωτίου παπα-Ἰωάννης Ἀαρών (ὁ ἐγγονός) δὲ ἀρχίσῃ τὴ νοταριακὴ τοῦ δράση γράφοντας μὲ χαρακτηριστικὴ ἐπισεσυρμένη γραφὴ τὸ 1807, δὲ συμπληρώσῃ ἓνα μέρος τοῦ εὐρετηρίου καὶ δὲ συνεχίσῃ τὶς πράξεις του ὡς τὸ 1835, καταληκτικὸν χρόνον τοῦ κώδικα. Δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀσκῇ τὴν τέχνη τοῦ νοτάριου καὶ μετὰ τὸ 1835.

Ὁ παπα-Ἰωάννης Ἀαρών (ὁ παπποῦς) συνδέεται καὶ μὲ ἓνα ἄλλο ἀξιόσημειωτο γεγονός, τὴ γλυπτικὴ διακόσμηση τῆς Παναγίας τῆς Φιλωτίτισσας. Τὸ 1810 δωρίζει ἓνα θωράκιο, ὅπως φανερώνει ἡ ἀκόλουθη ἀφιερωματικὴ ἐπιγραφή: ΔΙΕΞΟΔΟΥ / Π(Α)ΠΑ ΙΩΑΝ(Ν)ΗΣ Α / ΡΟΝ ΚΕ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚ / ΟΣ ΚΟΛΟΝΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΚΕ ΠΟ / ΔΙΑ ΓΡ(ΟΣΙΑ) 30¹².

Στὸ ἴδιο ἔτος (1810) ἀνάγεται καὶ ἡ ἐπιγραφή ποὺ βρίσκεται μέχρι σήμερα στὸ ὑπέρθυρο τῆς οἰκίας τοῦ Στεφάνου Μουστάκη (Νταῆ), ποὺ ὑποδηλώνει ὅτι ἐκεῖ ἦταν, κατὰ πᾶσα πιθανότητα, τὸ σπίτι τοῦ παπα-Ἰωάννη Ἀαρών τοῦ πρεσβύτερου: Π ΙΩ ΑΑΡΩΝ / 1810.¹³

III. Τὸ περιεχόμενο τῶν πράξεων τοῦ παπα-Στεφάνου στὸν κώδικα 3405.

Στὸν κώδικα 3405 ἔχουν ἐνσωματωθῇ, ὅπως ἔχει προαναφερθῇ, 235 ἀμιγῶς νοταριακὲς πράξεις τοῦ παπα-Στεφάνου Ἀρώνη τῶν ἐτῶν 1742-1762, ποὺ ἀναφέρονται σὲ πλεῖστες ὅσες πλευρὲς τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου μιᾶς ἀγροτοκτηνοτροφικῆς κοινότητος. Κυριαρχοῦν τὰ πωλητήρια, ὅπως ἦταν ἀναμενόμενο (118 τὸν ἀριθμὸ, οἱ μισὲς σχεδὸν πρά-

10. Ὁ. π., πρ. (472), φ.232r.

11. Ὁ. π., φ. 267v-268v.

12. Βλ. Ἀλ. Ε. Φλωράκης, Ὁ μαρμαρίνος γλυπτὸς διάκοσμος τῆς Παναγίας τῆς Φιλωτίτισσας, Ναξιακὰ (Ἐπετηρίδα τῆς Ὁμοσπονδίας Ναξιακῶν Συλλόγων) 2 (2012), σσ. 263-312.

13. Βλ. Πράξεις Φιλωτίου παπα-Στεφάνου Ἀρώνη, τόμος Α', σ. 10, ὑποσ. 3.

ξεις), τὰ παντίκια ἢ μισιάρικα παντοτινὰ (42 συνολικά), τὰ προικοσύμ-
φωνα (31 πράξεις), οἱ ἀλλαξίες (ἀνταλλαγές περιουσιακῶν στοιχείων, 13
πράξεις), οἱ δωρεές (11) καὶ ἄλλες κατηγορίες (διαδηκές, ψυχικά κ. ἄ.) σὲ
μονοψήφιους ἀριθμούς. Ἀπουσιάζουν ἐντελῶς οἱ αἵρετοκρισίες ἢ διαιτη-
σίες, ποὺ ἔχουν ἱκανὴ παρουσία στὸν κώδικα 3404 τοῦ παπα-Στεφάνου.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐτήσια νοταριακὴ παραγωγή τοῦ παπα-Στεφάνου,
ποὺ συνδεόταν μὲ τὸ κῦρος ποὺ διέδτε στὴν τοπικὴ κοινότητα τὸ ὅποιο
τοῦ προσπόριζε μικρὲς συμπληρωματικὲς προσόδους, ἔχει φθάσει σὲ ἓνα
σταθερὸ ἐπίπεδο τῶν 10 πράξεων κατὰ μέσο ὄρο τὸ χρόνο. Τὶς περισ-
σότερες πράξεις συνέταξε κατὰ τὰ ἔτη 1748 (21 τὸν ἀριθμὸ) καὶ 1752
(20). Πρέπει νὰ προσδέσωμε ὅτι εἶχε συντάξει καὶ ἄλλες πράξεις, ποὺ δὲν
ὑπάρχουν μέσα στὸν κώδικα, διαπιστώνεται ὅμως αὐτὸ ἀπὸ ἀντίγραφα
ποὺ βρίσκονται στὰ χέρια ἰδιωτῶν, δύο ἀπὸ τὰ ὅποια δημοσιεύονται στὸ
Παράρτημα τοῦ παρόντος βιβλίου. Τὸ ἴδιο συνέβαινε ἐξ ἄλλου καὶ μὲ
ἄλλους νοτάριους. Στὴ διαθήκη τοῦ ὁ παπα-Ἰωάννης Ἀρώνης (Ἀαρὼν)
τοῦ ἔτους 1819 ἀναφέρεται σὲ 8 προικοσύμφωνα, ποὺ ἔκανε γιὰ τὰ ὀκτώ
τοῦ παιδιὰ, ἀλλὰ στὸν κώδικα 3405 ὑπάρχουν καταχωρισμένα μόνο τὰ
πέντε, ἐνῶ τὰ τρία ὑπολανθάνουν¹⁴.

IV. Ἡ οἰκονομία καὶ ἡ κοινωνία τοῦ Φιλωτιοῦ στὰ μέσα τοῦ 18^{ου} αἰῶνα.

Ἡ χαρτογράφηση τῆς ἀγροτοκτηνοτροφικῆς οἰκονομίας καὶ κοινωνί-
ας τοῦ Φιλωτιοῦ στὶς ἀρχὲς τοῦ 18^{ου} αἰῶνα, ὅπως ἔχει παρουσιασθῇ στὸν
Α΄ τόμο τῶν νοταριακῶν πράξεων τοῦ παπα-Στεφάνου Ἀρώνη, δὲν ἔχει
ἀλλάξει αἰσθητά. Καὶ ἦταν ἀναμενόμενο, γιατί οἱ κλειστὲς κοινωνίες τοῦ
Μεσαίωνα καὶ τῆς Τουρκοκρατίας κινουῦνται μὲ ἀργοὺς ρυθμοὺς πρὸς τὴν
ἀλλαγὴ καὶ σὲ ὀρίζοντα μακρᾶς διάρκειας.

14. Τοῦ γιοῦ τοῦ παπα-Στεφάνου Ἀρώνη, ποὺ παντρεύεται τὴν Ἑρήνη Νικόλα
Τζάου – Κατερίνη (κώδ. 3405, φ. 125r-125v), στὶς 29 Ἀπριλίου 1777, τῆς κόρης τοῦ
Ἑλένης, ποὺ συνάπτει συνοικέσιο μὲ τὸν Ἀποστολὴ Σταμ. Γρατσία στὶς 15 Ἀπριλί-
ου 1777 (φ. 113v-114r), τῆς κόρης τοῦ Μαρίας, ποὺ παντρεύεται τὸν Στέφανο Κωνστ.
Ψαρρᾷ (μετέπειτα Σκευοφύλακα Φιλωτίου) πρ. (400), φ. 190r-191r, στὶς 3 Ἀπριλίου
1781, τῆς Κυριακῆς (πρ. (412), φ. 198r-199r, στὶς 4 Ἀπριλίου 1789) καὶ τῆς Φιλίππας
(πρ. (418), φ. 202v-203r, στὶς 23 Μαρτίου 1790). Ὁ ἴδιος ἀναφέρει ὅτι μέσα στὸν
κώδικα ὑπάρχουν 5 προικοσύμφωνα, «τὰ ὅποια εἶναι ὅλα μὲ τὸ χέρι μου καμωμέ-
να, τὰ ὅποια προικοσύμφωνα εἶναι τὰ πέντε μέσ' στὴ μάνα καὶ τὰ τρία ὅξω» (βλ. πρ.
(544), φ. 267v-268v, στὶς 3 Μαρτίου τοῦ 1819).

Ὁ οἰκισμὸς τοῦ Φιλωτιοῦ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἀραιοκατοικημένος καὶ ἀπλώνεται γύρω ἀπὸ τοὺς δύο λόφους, τοῦ Κλεφάρου (ποὺ φαίνεται νὰ εἶναι ὁ πιὸ παλιὸς οἰκισμὸς) καὶ τοῦ Ραχιδιοῦ μὲ πυρῆνες τὶς τοπικὲς ἐκκλησίες (τὴν παλιὰ Παναγία τὴ Φιλωτίτισσα, τὸν Ἅγιο Νικόλαο, τὸν Ἅγιο Ἀνδρέα καὶ τὸν Ἅγιο Κωσταντῖνο). Οἱ καλλιέργειες ἐκτείνονται κατὰ κύριο λόγο στὶς πιὸ κοντινὲς στὸ χωριὸ εὐφορες περιοχὲς (Κοξακὴ, Ἀργιά, Ἀτσιμαούρι) καὶ φθάνουν ὥς τὶς πιὸ ἀπομακρυσμένες (Ἀπλίκι, Ἀργιοβέσσα, Χεῖμαρρο, Πάνορμο, Καλαντὸ καὶ Σπεδά). Ἡ δραστηριότητα τῶν Φιλωτιτῶν ἐπεκτείνεται καὶ στὰ γειτονικὰ χωριά, Δαμαριώνα, Κεραμί, Χαλκί, Ἀκαδήμους, Μονοίτσια, καὶ φθάνει ὥς τὸν Δανακὸ καὶ τ' Ἀπεράδου μὲ τὴ σύναψη συμβάσεων καλλιέργειας μισιάρικων ἀλλὰ καὶ μὲ τὶς ἐπιγαμίες¹⁵.

Ἡ κοινωνικὴ διαστρωμάτωση ἐλάχιστα ἔχει ἀλλάξει μέσα σὲ μιὰ ἀγροτοκτηνοτροφικὴ οἰκονομία. Κυρίαρχες κοινωνικὲς ομάδες ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι οἱ γεωργοὶ καὶ οἱ βοσκοί. Οἱ τεχνῖτες καὶ ἐξειδικευμένοι ἐμπειρικοὶ ἐκτιμητὲς εἶναι ὀλιγάριθμοι, ἐνῶ πλεονάζουν οἱ ἱερεῖς, ποὺ καλύπτουν ὅχι μόνο τὶς πνευματικὲς ἀλλὰ καὶ τὶς συμβολαιογραφικὲς ἀνάγκες τῶν κατοίκων.

Ἀξίζει νὰ ἐπισημανθῇ ἐδῶ ἓνας δείκτης ἐξωστρέφειας καὶ κινητικότητας, ποὺ ἀρχίζει νὰ μεγεθύνεται ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνα. Πρόκειται γιὰ τὸ φαινόμενο τοῦ μισεμοῦ στὰ ἀκμάζοντα ἀστικά κέντρα τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, τὴν Πόλη, τὴ Σμύρνη καὶ τὰ Βουρλά, πρᾶγμα ποὺ εἶχε πολλαπλὲς ἐπιπτώσεις στὸ ἐπίπεδο ζωῆς τῶν κατοίκων σὲ οἰκονομικό, κοινωνικὸ καὶ πολιτιστικὸ ἐπίπεδο. Στὸν κώδικα 3404 (ποὺ περιλαμβάνει πράξεις τῶν ἐτῶν 1716-1742) ἀναφέρεται μόνο μιὰ ἔμμεση μαρτυρία γιὰ τὴν ξενιτειά. Στὸ προικοσύμφωνο τοῦ Μανόλη Μιζάκη δίνονται καὶ στὴν ἀδελφή του Καλὴ χωράφια καὶ σπῖτι, ἂν γυρίσῃ στὸ χωριό¹⁶. Στὸν κώδικα ὅμως 3405, καὶ μόνο στὶς πράξεις τοῦ παπα-Στεφάνου Ἀρώνη τῶν ἐτῶν 1742-1762, οἱ ἀναφορὲς στὶς μεταναστεύσεις στὴν Πόλη καὶ στὴν Ἀνατολὴ πολλαπλασιάζονται, ἀφοῦ ξεπερνοῦν τὶς 10. Ὁ ξενιτεμὸς γίνεται πιά, καθὼς φαίνεται, στοιχεῖο τῆς καθημερινότητος τῆς τοπικῆς κοινότητας.

Ἐπειδὴ μάλιστα ἓνα τέτοιο ταξίδι στὶς δύσκολες συνθῆκες τῆς ἐποχῆς (ναυτιλίας, ἐργασίας, ἐπικοινωνίας) ἐνέχει μεγάλους κινδύνους, οἱ ὑποψήφιοι μετανάστες ρυθμίζουν, πρὶν ἀναχωρήσουν, τὶς οἰκογενειακὲς καὶ οἰκονομικὲς τῶν ὑποδέσεις, σὰν νὰ ἐπρόκειτο γιὰ ἓνα ταξίδι ζωῆς ἢ θανάτου. Μοιράζουν τὰ περιουσιακὰ τῶν στοιχεῖα στὰ παιδιὰ τῶν¹⁷, ἄλλοτε κά-

15. Βλ. Νοταριακὲς πράξεις Φιλωτίου, τόμος Α', σ. 35-36.

16. Ὁ. π., σ. 39, βλ. καὶ κώδικα 3404, πρ. 74, φ. 46r, στὶς 13 Φεβρουαρίου 1749.

17. Βλ. κώδικα 3405, πρ. 12, φ. 21v, 6 Νοεμβρίου 1742. Ἡ κερά-Μαρία, γυνὴ ποτὲ

νουν τὴ διαθήκη των¹⁸ ἢ ἀκόμη, ἐπειδὴ εἶναι καταχρεωμένοι, - ἐξ ἄλλου γι' αὐτὸν τὸ λόγο ἀποφάσισαν νὰ μεταναστεύσουν - δανεῖζονται χρήματα, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὰ ἔξοδα τοῦ ταξιδιοῦ¹⁹.

Γιὰ κάποιους τὸ ὄνειρο νὰ πλουτίσουν μένει ἀπραγματοποίητο. Πεδαίνουν σὲ μακρινοὺς τόπους καὶ οἱ συγγενεῖς πουλοῦν τὰ ἐναπομείναντα ὑπάρχοντά των γιὰ νὰ πληρωθοῦν οἱ δανειστές. Πολλοὶ ὅμως κατορθώνουν νὰ ἀλλάξουν τὴ μοῖρα των. Μὲ τὸν κόπο καὶ τὸν ἰδρῶτα των πετυχαίνουν νὰ «καζαντίσουν». Τὸ «καζάντι» καὶ τὸ «καζαντίζω» εἶναι οἱ νέοι ὀθωμανικοὶ νεολογισμοί, ποὺ μπαίνουν στὸ λεξιλόγιο τῶν Νεοελλήνων καὶ συνδέονται μὲ τὸ ὄνειρο τοῦ πλουτισμοῦ στὴν Πόλη καὶ στὴν Ἀνατολή, στὰ ἀκμάζοντα ἐμπορικὰ κέντρα τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Πολλὲς φορὲς στὸ ταξίδι τῆς μεταναστεύσεως πρωτοστατοῦν οἱ γυναῖκες. Ὁ κύρ Ἰωάννης Γεώργη Κατερίνη ἀφήνει στὴ γυναῖκα του Εἰρήνη ὅλη του τὴν προσωπικὴ περιουσία, γιατί *«ἐπῆγε στὴν ξενιτεῖα καὶ ἐδούλευσε καὶ ὑπερμάχησε μὲ κόπον καὶ ἰδρῶτα δύο καὶ τρεῖς φορὲς καὶ ἐκαζάντισεν καὶ ἔχει δοσμένο χρέος γρόσια 300 καὶ ἄνω»*²⁰.

Οἱ ξενιτεμένοι ρυθμίζουν τὶς οἰκονομικὲς τῶν σχέσεις καὶ ἐπιθυμίες εἴτε μὲ πληρεξούσιους στὸ χωριὸ τῆς καταγωγῆς των εἴτε ἀπ' εὐθείας μὲ νοτάριους τοῦ τόπου τῆς νέας ἐγκαταστάσεως. Ἔτσι ὁ Νικολάκης Κωσταντῆ Σάββα εὐρισκόμενος στὴ Σμύρνη πουλεῖ στὸν ἀδελφό του Γεώργη καὶ στὸν ἀνιψιό του τὸν Κωσταντῆ τὸ πατρογονικὸ ποὺ ἔχει στὸν Φηώντα γιὰ 8 γρόσια. Συντάκτης τῆς πράξεως ἦταν ὁ Ἀναστάσης Λογοθέτης, Σμυρναῖος νοτάριος. Τὴν πράξη ἀντέγραψε ἀπὸ τὸ πρωτότυπο μετὰ ἀπὸ 4 μῆνες στὸ Φιλώτι ὁ παπα-Στέφανος καὶ τὴν τοποθέτησε στὸν κώδικά του²¹.

Ἰωάννου Μπουμπούδη, εὐρισκόμενη γιὰ μισεμὸ κάνει μοιρασιά τὴν πατρογονικὴ τῆς περιουσία στὰ δύο τῆς παιδιά, ἀρσενικὸ καὶ θηλυκὸ (τὸ θηλυκὸ εἶναι ἤδη στὴν Πόλη) *«διὰ νὰ εἶναι εἰρηνεμένα καὶ ἀξημῖωτα, ἐπειδὴ καὶ νὰ ὑπερμάχησεν καὶ τὰ ἀνέδρεψεν δίχως ἀδρὸς βοήθεια»*.

18. Ὁ. π., πρ. 50, φ. 30v, 4 Ἰουνίου 1745. Ὁ κύρ Βασίλης Μυλωνᾶς ἀπὸ τὸν Δανακὸ μελετώντας διὰ νὰ μισεύση, κάνει τὴν παροῦσα διαθήκη.

19. Ὁ. π., πρ. 90, φ. 43r, 8 Νοεμβρίου 1749. Ἡ Κατερίνα, ἀνιψιά τοῦ κύρ Στεφάνου Κωσταντῆ Μωραΐτη, πέθανε στὴν Πόλη καὶ ὁ θεῖος τῆς πουλεῖ ἓνα παλιόσπιτο μὲ κοπριδάκι, γιὰ νὰ πληρωθῇ τὸ χρέος τῆς στὸν ἀφέντη Γιακουμάκη Μπαρότση.

20. Ὁ. π., πρ. 167, φ. 71v, 25 Ὀκτωβρίου 1756.

21. Ὁ. π., πρ., 132, φ. 66v. Ἡ συμβολαιογραφικὴ πράξη ἔγινε στὴ Σμύρνη στίς 25 Ἀπριλίου τοῦ 1755 καὶ ἡ μεταγραφὴ στὸν κώδικα τοῦ παπα-Στεφάνου στίς 16 Αὐγούστου τοῦ 1755. Ἄλλες πράξεις ποὺ ἀναφέρονται σὲ ξενιτεμένους ἐκτὸς ἀπὸ τὶς προαναφερθεῖσες εἶναι οἱ ἀκόλουθες: ἡ πρ. 2, φ. 16r τῆς 20ῆς Μαρτίου τοῦ 1742, ἡ πρ. 11, φ. 21r τῆς 10ῆς Ὀκτωβρίου τοῦ 1742, ἡ πρ. 74, φ. 46r τῆς 13 Φεβρουαρίου τοῦ 1749 καὶ ἡ πρ. 118, φ. 61r τῆς 22ας Ἀπριλίου τοῦ 1752.

Στὰ βαθιά του γεράματα ὁ παπα-Ἰωάννης Ἀρώνης (Ἀαρών, ὁ γιὸς τοῦ παπα-Στεφάνου), γράφοντας τὴ διαθήκη του, δὲ ἐξωτερικεύσῃ αὐτὸν τὸν διάχυτο πόθο τῶν συγχωριανῶν του γιὰ τὸν πλουτισμὸ στὴν Ἀνατολή, τὸν ὁποῖο ἐκεῖνος δὲν μπόρεσε νὰ τὸν ἱκανοποιήσῃ. «*Εἰγὼ δὲν ἐπῆα οὔτε στὴν Πόλῃ οὔτε στὴν Ἀνατολὴ νὰ καζαντίσω*». Ἀλλὰ ταυτόχρονα δὲ ἐκφράσῃ καὶ τὴν ἱκανοποίησή του, γιατί κατάφερε νὰ ἀποκαταστήσῃ καὶ τὰ ὀκτώ του παιδιά, δύο ἀσερνικά καὶ ἕξι δηλυκά, «*τὰ ὁποῖα ἐπάντρευσα ὅλα μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἑκαμα προικοσύμφωνα πτωχικάτα*»²².

Στὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα τῆς Πόλης καὶ τῆς Ἀνατολῆς μερικὲς φορὲς ὑποχωροῦν καὶ τὰ κάδετα ἐθνοτικά καὶ θρησκευτικά ἤδη τῶν κλειστῶν μιλιέτ καὶ τὰ ταμποῦ ποὺ δημιουργοῦσαν, ὅταν μάλιστα ἀφοροῦν εὐαίσθητες ἀνθρώπινες σχέσεις, ὅπως ὁ ἔρωτας. Ἔτσι δὲν πρέπει νὰ μᾶς ξενίζουν ἐντελῶς καὶ οἱ μεικτοὶ ἔστω καὶ λίγοι γάμοι μεταξὺ Χριστιανῶν Ἑλλήνων καὶ Μουσουλμάνων Τούρκων. Στὸν κώδικα 3405 ὑπάρχουν δύο σχετικὲς ἀναφορές. Στὴν πρώτη ὁ Μεϊμέτης Τζελεπῆς, δευτερότοκος γιὸς τοῦ Γεώργη, ποτὲ Μανόλη Σάββα, διεκδικεῖ δικαστικά μὲ πληρεξούσιο τὸν Μανόλη Ψαρρά καὶ παίρνει τὴν πατρικὴ περιουσία ποὺ τοῦ ἀναλογοῦσε ἀπὸ τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφὸ του Μανόλη (ἀπὸ τὸν πρῶτο γάμο τοῦ πατέρα του).²³

Στὴ δεύτερη περίπτωση ἡ κερά-Καλή, θυγατέρα τοῦ ποτὲ Μανόλη Μπρομπονά, μὲ πληρεξούσιο τὸν ἄντρα της Ἰμπραήμ Τζελεπῆ, ποὺ τὸν ἔστειλε τώρα κάτω μὲ τὴν ἀρμάδα (δηλ. τὸν τουρκικὸ στόλο) στὰ νησιά, πουλεῖ τὸ μισὸ τετάρτι ἀπὸ τὸ πατρικὸ της ἀμπέλι στὰ Φινέλια στὸν Τρανὸ Κρασσᾶ (ποὺ ἔχει τὸ ἄλλο μισὸ) γιὰ 8 ½ γρόσια²⁴.

V. Ἐκδοτικὲς παρατηρήσεις.

Μὲ τὴν παρούσα ἔκδοση τῶν 235 πράξεων τοῦ παπα-Στεφάνου Ἀρώνη τοῦ κώδικα 3405 συμπληρώνομε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τὸ *cogrus* τῆς νοταριακῆς του δράσεως. Κρίναμε σκόπιμο νὰ παραδέσωμε στὸ Παράρτημα καὶ 2 πράξεις του, ποὺ βρίσκονταν ἐκτὸς τοῦ κώδικα. Ἡ πρώτη

22. Βλ. κώδικα 3405, πρ. (544), φ. 267v-268v, στίχοι 11-12 καὶ 18-19, 10 Μαρτίου 1819.

23. Ὁ. π., πρ. 13, φ. 22r, 27 Νοεμβρίου 1742.

24. Ὁ. π., πρ. 51, φ. 38r, 8 Αὐγούστου 1748. Ἡ πράξη αὕτη ἀκυρώνεται στίς 28 Σεπτεμβρίου τοῦ 1755, (ὅπ. π., πρ. 52, φ. 38r). Ὁ Τρανὸς παίρνει πίσω τὰ χρήματά του καὶ παραχωρεῖ τὸ ἀμπέλι στὸν δεῖο του Γεώργη Κωσταντῇ Σάββα, γιατί δὲν ἦταν δικό του.

εἶναι κόπια καὶ περιλαμβάνει τὴ διαθήκη τοῦ ἀφέντη Τζαννάκη Σουμμαρίπα, μεγάλου φεουδάρχη τοῦ Φιλωτίου, ποὺ ἔχει γραφῇ στὶς 17 Ἰουνίου τοῦ 1753. Μὲ αὐτὴν μοιράζει τὴν περιουσία του στὰ 5 παιδιά του, Φλουρέντζα, Μπενετίνα, Ἀννεζίνα, Πατεστοῦ καὶ Τζωρτζάκη. Στὴ Φλουρέντζα δίνει τὸν τόπο τοῦ Φιλωτίου. Ἡ πρωτότυπη πράξη εἶχε συνταχθῇ ἀπὸ τὸν ἴδιο νοτάριο στὶς 18 Μαρτίου τοῦ 1748²⁵.

Ἡ δεύτερη πράξη εἶναι πωλητήριο τῆς 30ῆς Ἰουλίου τοῦ 1752 ἐνὸς μικροῦ κήπου (περγαδιοῦ) τῆς Μαργαρίτας Ἀμανίτη στὴ χήρα τοῦ Τζαννάκη Σουμμαρίπα. Συντάκτης τῆς πρωτότυπης πράξεως ἦταν ὁ παπα-Στέφανος ἀλλὰ τὸ διασωδὲν ἀντίγραφό της τὸ ἔκανε ὁ γιὸς του παπα-Ἰωάννης Ἀρώνης (Ἀαρὼν) πολλὰ χρόνια ἀργότερα, στὶς 11 Ὀκτωβρίου τοῦ 1809²⁶.

Τὰ ἔγγραφα τοῦ κώδικα 3405, ὅπως καὶ ἐκεῖνα τοῦ κώδικα 3404, δὲν ἐκδίδονται μὲ τὴ διπλωματικὴ μέθοδο, δηλ. ὅπως ἔχουν ἀκριβῶς καταχωρισθῇ στὸν κώδικα, ἀλλὰ μὲ ἀποκατάσταση τῆς ὀρθογραφίας των, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ὑπογραφὲς τοῦ νοταρίου καὶ τῶν μαρτύρων. Παρὰ τὰ ὅποια πλεονεκτήματα ἔχει ἡ διπλωματικὴ μέθοδος, ἡ ὁποία ὅμως ἀναπληρώνεται ἔστω μερικῶς ἀπὸ τὴν δημοσίευση ἀρκετῶν πανομοιότυπων ἐγγράφων (βλ. κατωτέρω) ὅπως στὸν πρῶτο τόμο τῶν πράξεων, οἱ πράξεις τῶν ὀλιγογραμμάτων γραφέντων μὲ τὶς ἀνορθογραφίες καὶ τὶς γλωσσικὲς τῶν ἀσυνέπειες δὲ δυσκόλευαν τοὺς μελλοντικοὺς χρήστες ἄλλων ἐπιστημονικῶν κλάδων (ἱστορικούς, νομικούς κ. ἄ., ποὺ δὲν εἶναι ἐξοικειωμένοι μὲ τὰ πράγματα), καθὼς καὶ λογίους ἐρευνητὲς τῆς τοπικῆς ἱστορίας, ποὺ δὲ ἤθελαν νὰ μελετήσουν τὴν ἱστορία τῶν προγόνων των. Ἡ σχετικὴ ἐπιχειρηματολογία γιὰ τὴν ἐπιλογή μας ἔχει ἀναπτυχθῇ στὸν Α΄ τόμο τῶν Νοταριακῶν πράξεων Φιλωτίου²⁷.

25. Φωτοτυπία τῆς πράξεως αὐτῆς μᾶς ἔδωσε ὁ φιλόλογος Ἰωάννης Ἡσαΐας, ποὺ τοῦ τὴν παραχώρησε ὁ αἰδεσιμολογιώτατος Κωνσταντῖνος Κύλης, προερχόμενη, κατὰ πᾶσα πιθανότητα, ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο Νάξου. Περίληψη τοῦ ἐγγράφου δημοσιεύει ὁ ἴδιος στὸ βιβλίο του «Τὸ Φιλῶτι καὶ τὸ ἱστορικὸ ἐκκλησιαστικὸ μνημεῖο τῆς Παναγίας τῆς Φιλωτίτισσας», Ἀθήνα 2012, σ. 325, ἔκδοση τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Συμβουλίου ἐνοριακοῦ ναοῦ Κοιμήσεως Θεοτόκου Φιλωτίου Νάξου.

26. Βλ. κώδικα Ξ 212 τῆς ΕΒΕ. Περίληψη καὶ φωτογραφία τοῦ ἐγγράφου δημοσιεύει στὸ προαναφερθὲν βιβλίο του ὁ Ἰωάννης Ἡσαΐας, ὁ. π., σ. 327.

27. Βλ. Νοταριακὲς πράξεις Φιλωτίου, τόμος Α΄, ὁ. π., σσ. 43-44. Ἀναφέρεται (σ. 44) ὅτι, ἤδη ὅπως παρατηρεῖ ὁ Ν. Γ. Πολίτης, «εἶναι ἀμφίβολος ἡ χρησιμότης» νὰ δημοσιεύωνται «τὰ ἔγγραφα ὡς εἶναι γεγραμμένα». Περισσότερον κατηγορηματικὸς εἶναι ὁ Στίλπων Κυριακίδης παρατηρώντας ὅτι ἡ δημοσίευση τῶν ἐγγράφων μὲ ὅλα τὰ ὀρθογραφικὰ λάθη «εἶναι ἄσκοπος καὶ δυσχεραίνει τὴν ἀνάγνωσιν» (Λαογραφία 10, 1929, 32, σ. 561), ἐνῶ ὁ Ἀντώνιος Κατσουρὸς παρατηρώντας ὅτι ὑπάρχει πληθὸς

Γιὰ τὴν ἀποκατάσταση γραμμάτων παραλειπομένων ἢ φθαρμένων, ποὺ ὀφείλονται στὴ φυσικὴ φθορὰ τῶν κειμένων ἢ τυχὸν λαθῶν ἢ παραλείψεων τοῦ γραφέα, χρησιμοποιοῦνται τὰ ἐξῆς σύμβολα :

[] : γράμματα ἢ λέξεις δυσανάγνωστες ἢ ἐλλείπουσες ποὺ μποροῦν νὰ ὑπολογισθοῦν.

[- - -] : γράμματα ἢ λέξεις ποὺ δὲν μποροῦν νὰ ὑπολογισθοῦν.

() : συντομογραφίες ἢ γράμματα ποὺ παραλείπονται ἀπὸ τὸν γραφέα.

{ } : διπλογραφίες ἢ προσδῆκες ἐκτὸς τῶν στίχων τῆς γραφῆς.

< > : λάθη τοῦ γραφέα.

ἀνορθογραφιῶν σὲ Ναξιακὰ ἔγγραφα ποὺ δημοσιεύει προσθέτει ὅτι τὰ ἔγγραφα «δημοσιεύονται κατὰ χρονολογικὴν τάξιν ἄνευ τῶν ἀνορθογραφιῶν τῶν πρωτοτύπων· δὲν νομίζω» ἐπιλέγει, «ὅτι δὰ ὠφελεῖτο ὁ ἀναγνώστης ἂν παρέδετα ταῦτα ὡς ἔχουν... ἀντιδέτως, φρονῶ, τὸν ἀπαλλάσσω ἀπὸ κόπους περιττοῦς» (βλ. Ἀντωνίου Κατσουροῦ, Ναξιακὰ δικαιοπρακτικὰ ἔγγραφα τοῦ 16ου αἰῶνος, Ἐπετ. Μεσαιων. Ἀρχείου Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 5 (1955), σ. 49)· πρβλ. τοῦ ἴδιου, Ναξιακὰ δικαιοπρακτικὰ ἔγγραφα τοῦ 17ου αἰῶνος, Ἐπετ. Ἑταιρ. Κυκλ. Μελετῶν 7 (1968), σ. 251, ὅπου δηλώνεται ὅτι ἀκολουθεῖται καὶ ἐδῶ ἡ ἴδια μεθοδολογικὰ ἀρχὴ ἐκδόσεως, δηλ. ἄνευ τῶν ἀνορθογραφιῶν κ. ἄ. καὶ ἀκόμη Ἀ. Σιγάλα, Συριανὰ ἔγγραφα, Ἡμερ. Μεγ. Ἑλλάδος 1925, σσ. 254-255. Γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ ζητήματος αὐτοῦ καὶ τὶς σχετικὲς ἀπόψεις τῶν διαφόρων ἐρευνητῶν βλ. τώρα Γεώργιος Ε. Ροδολάκης, Ἡ «ἐκδοσις» τῶν χειρόγραφων πηγῶν τοῦ μεταβυζαντινοῦ δικαίου. Ἱστορία καὶ προβληματισμοί, Ἐπετηρὶς τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου (Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν) 45 (2014-2015) σ. 289-321, ὅπου ὡς κυριαρχοῦσα ἄποψη φέρεται ἡ στὸν τόμον αὐτὸν ἀποδεκτὴ.